

KONFERENCIJŲ APŽVALGOS

A. Matuliauskas. „Kario žirgas“, 2013, šilkografija, (S/1),
formatas 175 × 175 mm

22-oji Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų konferencija

SCIENTIA ET HISTORIA – 2015

2015 m. kovo 26–27 d. *Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija*, talkinant Lietuvos kultūros tyrimų institutui ir LMA Mokslininkų rūmams, tęsė trečiąjį savo kasmetinio forumo dešimtmetį, pakviesdama mokslo bendruomenę ir visus besidominančius mokslo dalykais į konferenciją; jos programą sudarė dvi sekcijos. Mokslo filosofijai bei sociologijai buvo skirti 9 pranešimai; mokslo istorijai – 23, tarp jų trys pateikti kaip standai.

Skaitytojams priminsime: šių kasmetinių konferencijų pagrindiniai tikslai yra: a) svarstyti atliekamų tyrimų rezultatus, b) ruošti tarptautiniams forumams, c) skatinti jaunuosius tyrėjus diskutuoti, dalytis metodais bei metodologijomis, d) atkreipti dėmesį į tarpdisciplininių temų reikšmę, ieškant naujų idėjų bei inovatyvių tyrimų krypčių. Dabar dviejų sekcijų temas aptarsime trumpai.

Istoriniai tyrinėjimai

Konferencijos vadovas ir jos pirmininkas prof. *Juozas Al. Krikštopaitis*, pasveikinęs susirinkusius dalyvius, pakvietė visus tylos minute pagerbti prieš kelis mėnesius mirusią dr. Ireną Petrauskienę – vienintelę mūsų organizacijos narę, aktyviai dirbusią nuo pat LMIF bendrijos įsteigimo 1952 metais. Dalyviai buvo supažindinti su nežymiais programos papildymais ir pakviesti po pietų pertraukos dalyvauti visuotiname

Bendrijos susirinkime, nes iškilo būtinybė atnaujinti organizacijos valdymo struktūrą – Komitetą.

Konferencijos tematika buvo aptarta dviejose sekcijose: a) „Mokslas ir kultūrinis tapatumas“, b) „Medicinos istorija“. Pirmojoje sekcijoje dr. doc. *Romualdas Juzefovičius* kalbėjo apie archyvuose rastus duomenis, praplečiančius žinias apie Lietuvių mokslo draugijos rašytinį palikimą. Dr. *Nastazija Keršytė* supažindino su pasauline muziejų integracija ir modernėjimo tendencijomis. Habil. dr. *Henryka Ilgiewicz* papasakojo apie Vilniaus mokslo bičiulių draugijos narį Hilarijų Łęskį ir jo nuopelnus remiant draugijos veiklą. Dr. *Valdas Selenis*, remdamasis naujais archyviniais duomenimis, kalbėjo apie Stasio Matulaičio veiklą Baltarusijoje. Dr. doc. *Juozas Banionis*, tęsdamas savo veiklą matematikos kryptyje, pasakojo apie vyskupo A. Baranausko tyrinėjimus, skirtus skaičių teorijos klausimams. Dr. *Laima Petrauskienė*, nagrinėdama Pranciškaus B. Šivickio biografiją, aptarė mokslininko archyve rastas nuotraukas, atskleidžiančias jo asmeninio gyvenimo peripetijas. Dr. *Birutė Railienė* pristatė Mykolo Balinskio veiklą, vertindama ją kaip mokslo istorijos metraštininką. Dr. doc. *Vytautas Pocius* pasiūlė naują sąvokų *liaudis, tauta, nacija* interpretaciją, paremtą vien tik savo asmenine patirtimi. Prof. dr. *Libertas Klimka* kalbėjo apie Imperatoriškosios rusų technikos draugijos Vilniaus skyriaus veiklą XIX/

XX amžių sandūroje. Prof. habil. dr. *Juozas Algimantas Krikštopaitis*, iškėlęs klausimą „Ar išliks kultūroje LMIF bendrijos leidybinė veikla?“, apžvelgė mūsų mokslo istorikų knygų leidybą ir priminė nuo antikos laikų žinomą mintį: *spausdintas žodis nedega (išlieka)*.

Medicinos istorijos sekcijos darbą pradėjo Lietuvos medicinos istorikų vadovas dr. *Ramūnas Kondratas*; jis, savo temą skyręs Juozapo Franko nuopelnams steigiant Vilniaus medicinos draugiją, dedikavo pranešimą šios organizacijos 215-mečiui. Svečias iš Paryžiaus dr. *Arnaud Parent*, savo temą pavadinęs „Nuo Montpellier medicinos fakulteto iki Gardino karališkosios medicinos mokyklos“, papasakojo apie J. E. Gilbert'ą (Ž.-E. Žiliberą) ir jo vaidmenį Lietuvoje plečiant vitalizmo praktiką. *Eglė Sakalauskaitė*, nagrinėdama J. Franko „Atsiminimus apie Vilnių“, atskleidė neurologinių ligų faktus Lietuvoje. VU doktorantas *Aistis Žalnora* aptarė Vilniaus mokyklų higienos reikalus, fiksuotus 1919–1939 metais. Dr. *Vilma Gudienė*, ištyrinėjusi vaistinių registracijos dienynus (XIX a.–XX a. 1 pusė) ir, surinkusi receptinius duomenis, papasakojo apie medikamentinį gydymą Lietuvoje. Dr. *Saulius Špokevičius*, atskleidęs įdomius faktus apie gydytojo litvako Savelijaus Kovnerio veiklą, praplėtė savo tyrinėjimų lauką, kurį įvardino taip: „Žymieji pasaulio medikai ir Lietuva“. *Laura Jazgevičienė* ir dr. *Dalia Triponienė* nustatė, kad VU profesorius Adomas F. Adamovičius yra pirmosios veterinarijos disertacijos Rytų Europoje autorius; teiginiai apie tai buvo pagrįsti šių dviejų tyrinėtųjų surinktais duomenimis. *Alina Šveistytė* ir *Violeta Apšegaitė* ryžosi pasigilinti į neuroendokrinologo Andrew

V. Scally biografiją; jos įrodė, kad šis Nobelio laureatas yra vilnietis.

Buvo pristatyti trys pranešimai kaip stendai: *Marytės Kuodytės*, pristatantis Senosios Varėnos miestelio istoriją, *Giedrės Miknienės*, informuojantis apie mokslo istorikams įdomią medžiagą, esančią elektroninėje bibliotekoje eLABa ir dr. *Algimanto Jakimavičiaus*, skirtas akcentuoti mokslininkų atsiminimų reikšmę istoriniams tyrinėjimams.

Filosofiniai bei sociologiniai tyrinėjimai

Nerijus Pipiras, VDU absolventas, aptarė arkivyskupo Mečislovo Reinio, vieno intelektualiausių Lietuvos dvasininkų, požiūrį į laisvę. Pranešėjo teigimu, savo pastoraciniuose laiškuose, nepaisydamas sovietinio teroro grėsmės, arkivyskupas nuosekliai gynė tikėjimo laisvę: grindė teisę pasirinkti tikėjimą, įrodinėjo tikėjimo tiesų skelbimo mokyklose būtinybę, pasisakė už kapelionų buvimą kariuomenėje. 1947 m. arkivyskupas buvo suimtas ir 1953 m. nužudytas. Dr. *Rūta Bagdonavičiūtė* ir dr. *Aušra Rimaitė* dėl objektyvių priežasčių konferencijoje negalėjo pačios pasirodyti, tačiau atsiuntė parengtus pranešimų tekstus. Susirinkusiems juos pristatė dr. *Alvydas Noreika*. Bagdonavičiūtės pranešime gilintasi į hermeneutines bei poststruktūralistines idėjas apie socialinį dialogą, atskleistas jų praktinio pritaikomumo šiuolaikinėje fragmentuotoje visuomenėje problemiškas bei svarstyta, koks būtų *įmanomai geriausias* supratimu grindžiamo socialinio dialogo modelis. Rimaitės pranešime pateikti Lietuvos mokslininkų požiūrio į mokslo

populiarinimą žiniasklaidoje tyrimo rezultatai. Jie rodo, jog mokslininkai neigiamai vertina žurnalistinius bandymus pristatyti mokslo žinias plačiajam skaitytojų ratui ir vengia bendrauti su žiniasklaida. Pirmiausia jų netenkina žurnalistų darbo kokybė (neatsakingumas, dezinformacija, minčių iškraipymas, mokslo terminų painiojimas), redakcijų polinkis į sensacijas bei skandalus. Nekorektiški skaitytojų komentarai internete bei baimė, kad konkurentai pasinaudos atskleistais tebevykdomų mokslinių tyrimų rezultatais, taip pat prisideda prie nenoro duoti interviu. Vis dėlto, kaip pastebi pranešimo autorė, mokslininkai, turintys bendravimo su žurnalistais patirties ar patys populiarinę mokslą, palankiau vertina žurnalistų darbą nei tie, kurie niekada nėra davę interviu bei rašę tik specializuotiems leidiniams. Nors jie taip pat pripažįsta žiniasklaidos atstovų klaidas populiarinant mokslą, tačiau atkreipia dėmesį į „gerą praktiką“ - klaidų atitaisymą. Konferencijos dalyviai (J. A. Krikštopaitis ir N. Kardelis) papildė Rimaitės pranešimo temą savo asmeniniu patyrimu ir teoriniais pamąstymais. Dr. *Daiva Tamošaitytė* pakvietė į egzotiškąją Indiją ir susirinkusiuosius supažindino su XX a. pradžios indų filosofo Aurobindo Ghose'o požiūriu į mokslo ir metafizikos santykį. Remdamasi įvairiomis pragmatinėmis teorijomis (evoliucijos, sąmonės kilmės, tantrinės psichologijos), pranešėja atskleidė, jog šis požiūris grindžiamas šiuolaikiniais filosofinės minties tyrinėjimais ir Vakarų, ir Rytų moderniosiose humanitarinių mokslų sistemose. Dr. *Vytis Valatka* išsamiai apžvelgė scholastinę *apibrėžimo* sampratą. Scholastinėje mokslo teorijoje apibrėžimas laikytas vienu

iš dviejų mokslinio pažinimo instrumentų, arba *medijų*. (Antrojo instrumento statusas suteiktas įrodymui.) Tvirtinta, jog apibrėžimas – tai sąvoka, pasiekianti, fiksuojanti, išsaugojanti ir perduodanti tikslų ir aiškų daikto esmės (bendrosios giminės ir rūšinio skirtumo junginio) pažinimą. Tokia apibrėžimo samprata, anot pranešėjo, neatitinka šiuolaikinės logikos požiūrio. Dabar apibrėžimas suvokiamas kaip teiginys, apibrėžiamajai sąvokai (*definiendum*) predikuojantis apibrėžiančiąją sąvoką (*definiens*). Šiuolaikiniu požiūriu, scholastinė apibrėžimo koncepcija tiesiog susiaurina apibrėžimą iki jo apibrėžiančiosios dalies. Dr. *Naglis Kardelis* gvildeno JAV lietuvių antropologės Marijos Gimbutienės mokslinio palikimo vertinimo kriterijų problematiką. Pranešėjas išskyrė tris galimus Gimbutienės vertinimo lygmenis. Į ją galimą žvelgti kaip į a) standartinę archeologinę praktiką vykdančią mokslininkę, b) konkrečių artefaktų ir kontekstų prasmų aiškintoją ir c) visaapimančių teorijų formuluotoją. Gimbutienės archeologinių kasinėjimų duomenys ir konkrečių simbolių interpretacijos, Kardelio teigimu, didesnių problemų nekelia. Visiškai kitaip yra su globaliomis teorijomis apie indoeuropiečių atėjimą į Europą bei Senosios Europos matriarchatą. Šios teorijos įvairiais atžvilgiais yra kritikuotinos, pavyzdžiui, kad brutalaus indoeuropiečių įsiveržimo į Europą nebuvo, skverbėsi palaiptisniui maišydamiesi su vietiniais gyventojais. Tačiau nereiškia, kad jos (teorijos) yra visiškai nesusipratimas. Jas, anot pranešėjo, galima išgelbėti žvelgiant ne iš archeologinio, bet iš filosofinio požiūrio taško. Galima daryti prielaidą, jog Gimbutienė, kurdama teorijas apie indo-

europiečius bei Senąją Europą, elgėsi kaip filosofė hermeneutė. Dr. *Andrius Konickis*, remdamasis prielaida, kad tarp filosofijos ir poezijos nėra esminio skirtumo, siūlė į Vaidoto Daunio poeziją pažvelgti kaip į filosofiją. Dr. *Alvydas Noreika* supažindino su sociologine formuluotės „filosofija lygu poezija“ versija – poetine socialinių mokslų filosofija. Pranešėjo teigimu, poetinė socialinių mokslų filosofija pirmiausia kilo kaip maištas prieš empirinę sociologiją. Ginčydami pastarosios pretenzijas uzurpuoti vienintelės tikros sociologijos vardą, maištininkai pabrėžia sociologijos giminybę ne su (gamtos) mokslu, bet su menu. Ši giminybė, jų įsitikinimu, skleidžiasi kalbos srityje. Sociologijos, kaip ir poezijos, pagrindą sudaro *metaforos*. Sociologijos metaforiškumas pasireiškia dvejopai: palyginimais, kuriais siekiama kuo suprantamiau perteikti sudėtingus teorinius dalykus bei tyrimų rezultatus, bei palyginimais, kuriais siekiama įgyti naujų žinių. Antruoju atveju turimos mintyje operacijos, kai geriau pažintos srities teorijos bei sąvokos taikomos mažiau ištyrinėtai sričiai aiškinti. Tarp didžiausių poetinės socialinių mokslų filosofijos privalumų Noreika nurodė jos pozityvų vaidmenį XX amžiaus viduryje įsitvirtinant naujoms sociologijos kryptims – etnometodologijai ir fenomenologinei sociologijai – bei sustiprėjant iki tol buvusioms nustumoms į paraštę, pavyzdžiui, simboliniam

interakcionizmui, sociologijoje glūdinčių metaforinio mąstymo elementų susistemimą bei suvokimo, jog menas taip pat aiškina visuomenę, sustiprinimą. Tarp didžiausių poetinės socialinių mokslų filosofijos trūkumų pranešėjas paminėjo jos nepamatuotą pastangą metaforinį mąstymą paversti vienintele *atradimo logika*. Sekcijos darbą užbaigė dr. *Kęstutis Šapoka*, apmąstydamas metodologinį dailės kritikos pobūdį. Anot Šapokos, dailės kritika nuolat svyruoja tarp subjektyvios eseistikos ir griežtos metodologijos paieškos. Jo įsitikinimu, vienareikšmiškai dailės kritikos statuso – ar ji eseistika, ar ne – apibrėžti neįmanoma, kaip neįmanoma nurodyti ir vieno teisingo jos metodo. Todėl kritikas gali laisvai rinktis įvairiausių, tiek eseistinius, tiek ir neeseistinius, aprašymo būdus. Svarbiausia – kad jo naudojami terminai būtų adekvatūs dailės kūrinio struktūrai ir intencijoms.

Renginio programą užbaigė LMIF bendrijos pirmininkas ir konferencijos vadovas prof. J. A. Krikštopaitis, trumpai apibendrinęs atliktą darbą. Pakvietęs visus dalyvauti Tarptautinėje Baltijos šalių konferencijoje, kuri vyks š. m. spalį Rygoje ir Jelgavoje, jis organizatorių vardu padėkojo konferencijos dalyvius už parodytą aktyvumą.

JUOZAS AL. KRIKŠTOPAITIS,
ALVYDAS NOREIKA